

รูปแบบสถาปัตยกรรม เพื่อการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเชียงราย

The Pattern of Architecture Design for Conservation of Cultural Landscape in Chiang Rai City

เกริก กิตติคุณ^{1*}, สันติชาติ ชัยภมรฤทธิ์²

^{1*}สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

²สถาปนิก ระดับชำนาญการ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย

บทคัดย่อ

มรดกทางสถาปัตยกรรม ถือว่าเป็นภูมิปัญญาที่ล้ำค่าของบรรพบุรุษที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตามบริบทของพื้นที่ โดยมีคติความเชื่อและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สะท้อนในงานสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชนจากประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงราย การสร้างบ้านแปงเมือง ของพญามังราย บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำกก ในเขตกำแพงเมืองเก่าและได้ขนานนามราชธานีแห่งใหม่นี้ว่า เชียงราย ซึ่งมีความหมายว่า เมืองของพญามังราย การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆปรากฏลักษณะงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นล้านนา และการได้รับอิทธิพลจากมิชชันนารีสอนศาสนาในงานสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงจากความเป็นเมือง(Urbanization) ทำให้งานสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า โดยเฉพาะอาคารประเภทบ้านพักอาศัย ถูกรื้อทำลายเพื่อสร้างใหม่ตามกระแสนิยม ทั้งนี้งานวิจัยได้ศึกษาเพื่อสำรวจมรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทต่างๆในเมืองราย และสร้างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่เป็นต้นแบบ เพื่อการอนุรักษ์สภาพทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงราย และส่งเสริมให้หน่วยงานท้องถิ่นที่รับผิดชอบในการดำเนินการอนุรักษ์ก่อนสร้างและวางกรอบข้อบังคับเทศบัญญัติท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของเมืองเชียงราย

คำสำคัญ : รูปแบบสถาปัตยกรรม, การอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, เชียงราย

Abstarct

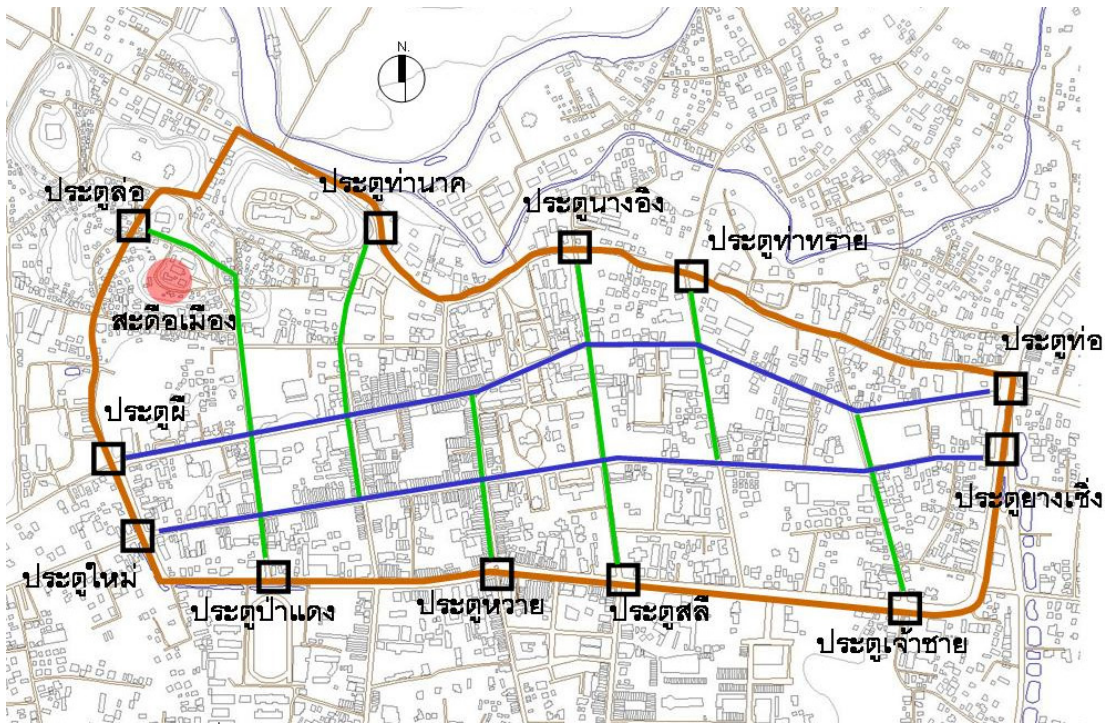
Architectural heritage is considered a priceless ancestral wisdom that reflects the lifestyle and well-being of people in the past to the present which defines the major characteristics of the area. The architecture and environment of the community can be reflected by the beliefs and social change. From the history of the city of Chiang Rai, the housing plan of the serpent Mangrai lowlands along the Kok River within the old city walls, and have dubbed this era, which means that Rai. The City of King MangRai. Vernacular architecture appears from settlement of the people of various ethnic groups with architecture influenced by evangelical missionaries from western. This Include changes from city development (Urbanization), the architecture invaluable, especially residential buildings, were demolished to create new trend structures. The research of study and explore various forms of vernacular architecture in the city by creating a model of contemporary architecture as a model for Conservation of cultural landscape and finding ways to preserve the architecture and environment of the communities in the Chiang Rai municipal and to encourage local agencies responsible for the construction and formulate local ordinance regulations to conserve the architectural heritage and create community environment that is appropriate for the context of the city of Chiang Rai.

Keyword : The Pattern of Architecture Design, Conservation of Cultural Landscape, Chiang Rai

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพภูมิประเทศเมืองเชียงรายที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ จึงเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีต ในปีพ.ศ. 1805 ของพญามังราย ได้ทรงย้ายราชธานีจากเมืองหิรัญนครเงินยาง (เมืองเชียงแสน) มาสร้างราชธานีแห่งใหม่ที่ริมฝั่งแม่น้ำกก เนื่องจากทรงเห็นว่าภูมิประเทศเป็นชัยภูมิที่ดี ฝั่งเมืองเชียงรายในอดีต มีรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวขนานไปตามแนวแม่น้ำกก ซึ่งไหลผ่านหน้าประตูเมืองทางทิศเหนือ กำแพงก่อด้วยอิฐ มีใบเสมาเรียงรายไปตามแนวกำแพง ประตูมีรูปร่างโค้ง กว้างประมาณ 5 เมตร สามารถขี่ช้างลอดผ่านได้ ขานกำแพงมีคูน้ำล้อมรอบกำแพงด้านนอก ตามบันทึกของนักเดินทางชาวฝรั่งเศสซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือ Le Tour du Monde :1885 (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2545, 43-45) จำนวนประตูเมืองในเขตกำแพงเมืองเก่าจากการสำรวจและสัมภาษณ์บุคคล ตามรายงานของนายอร่าม เอี่ยมสุวรรณ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529, 3-4) แต่เดิมประตูเมืองเชียงรายมีจำนวน 11 ประตู แต่เมื่อสร้างสะดือเมือง (เสาหลักเมือง) ที่บริเวณดอยทอง จึงเพิ่มประตูเมืองด้านทิศตะวันตก รวมเป็น 12 ประตู ดังรายละเอียดดังนี้ ด้านทิศใต้มี 4 ประตู คือ ประตูป่าแดง, ประตูห้วย, ประตูสลิ และประตูเจ้าชาย ส่วนด้านตะวันออกมี 3 ประตู คือ ประตูใหม่ หรือ ประตูเชียงใหม่ , ประตูผี และประตูล่อ หรือ ประตูชะด้า ส่วนทางด้านทิศเหนือมี 3 ประตู คือ ประตูท่าอากาศยาน, ประตูนางอิง และประตูท่าทราย และด้านทิศตะวันออกมี

2 ประตู คือ ประตูท้อ และประตูยางเชิง โดยมีถนนภายในเมือง มีลักษณะ 2 แนว คือถนนแนวขวาง ได้แก่ถนนที่เชื่อมระหว่างกำแพงด้านทิศเหนือกับทิศใต้ และถนนแนวตรง คือ ถนนตัดจากประตูด้านตะวันออกไปยังทิศตะวันตก ยาวไปตามแนวเมือง ตามถนนสายหลัก 2 สาย ได้แก่ ถนนอุตรกิจ และถนนธนาสัย

รูปภาพที่ 1 แสดงตำแหน่งของประตูเมือง และแนวเขตกำแพงเมืองเก่าของเมืองเชียงราย

ในปัจจุบันตำแหน่งและสภาพปัจจุบัน
ของบริเวณประตูเมืองต่างๆ ไม่ปรากฏเค้าโครง
ของประตูเมืองและกำแพงเมืองเก่า เนื่องจาก
ถูกทำลาย และไม่พบร่องรอยของประตูและ
กำแพงเมืองในอดีต ซึ่งมีเพียงคูเมืองในพื้นที่
บริเวณทางทิศใต้ ที่พบร่องรอยแนวคูเมืองเดิม ที่
ปัจจุบันใช้เป็นทางระบายน้ำ ส่วนตำแหน่งประตู
เมืองด้านทิศเหนือที่ติดกับแม่น้ำกก สันนิษฐาน
ว่าเดิม แนวกำแพงเมืองด้านนี้สร้างขนานไปกับ
แนวแม่น้ำกกเดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลงของเส้น
ทางน้ำ ทำให้แนวกำแพงเมืองถูกทำลายและ
ปัจจุบันเหลือเพียงคูน้ำ ในพื้นที่ของชุมชนเกาะ
ลอย ตามแนวถนนสิงห์ไคล สาเหตุที่ทำให้ประตู
เมือง คูเมือง และแนวกำแพงเมืองถูกทำลาย
เนื่องจากการวางผังเมืองเพื่อตัดถนนภายใน

เมือง เมืองเชียงราย ในปี พ.ศ.2453 ให้มีฐานะ
เป็นเมืองบริวารของเชียงใหม่ ยกเมืองเชียงราย
เป็นเมืองจัตวา รวมอยู่ในมณฑลพายัพ บรรดา
เจ้าเมืองที่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลางเมื่อลง
ไปปกครองในต่างจังหวัด ล้วนไม่มีความรู้และ
ความผูกพันกับวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำให้รูปแบบ
ทางสถาปัตยกรรมล้านนาถูกลดทอนความ
สำคัญและขาดการอนุรักษ์ จนเป็นเหตุให้อาคาร
บ้านเรือนถูกรื้อและสร้างขึ้นใหม่ตามสมัยนิยม

รูปภาพที่ 2 เปรียบเทียบลักษณะของประตูเมืองเชียงรายในอดีต ซึ่งไม่สอดคล้องกับรูปแบบการสร้างประตูเมืองขึ้นใหม่ (ที่มา : ภาพด้านซ้าย : สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2545, 47)

นโยบายจากภาครัฐที่ส่งเสริมให้ จังหวัด เชียงราย ให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจการค้า ชายแดนและการท่องเที่ยว เพื่อเชื่อมโยงกับ ประเทศเพื่อนบ้านภายใต้ความร่วมมือใน

โครงการทหเหลี่ยมเศรษฐกิจ (Greater Me- kong Sub-regional , GMS.) การพัฒนาเส้น ทางคมนาคมขนส่งทางถนน และระบบ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงของเมืองที่รวดเร็วที่เกิดจากการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทาง และส่งผลกระทบต่อสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเชียงราย และมรดกทางสถาปัตยกรรมแบบล้านนาถูกทำลายและขาดการดูแล แม้แต่รูปแบบกำแพงเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ มีรูปแบบที่ไม่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของเมืองตามแบบสถาปัตยกรรมล้านนา แนวกำแพงไม่ได้สัดส่วนและใช้วัสดุอิฐสมัยใหม่ที่ขัดแย้งกับการจำลองในอดีตของประตูเมืองดั้งเดิม รวมทั้งอาคารบ้านเรือนในเขตเมืองเก่าได้รื้อแล้วสร้างใหม่เป็นอาคารพาณิชย์รูปทรงทันสมัย ไม่กลมกลืนและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนเมืองล้านนา ประกอบกับหน่วยงานท้องถิ่นขาดการควบคุมดูแลในเทศบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารและการติดตั้งป้ายโฆษณาร้านค้าที่บดบังและก่อให้เกิดมลพิษต่อสภาพแวดล้อมของเมืองเชียงราย ทั้งนี้ได้ศึกษาเชิงสำรวจมรดกทางสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่าที่ยังหลงเหลืออยู่และออกแบบสถาปัตยกรรมในรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์พื้นถิ่นล้านนาเพื่อการอนุรักษ์สภาพทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าเชียงราย รวมทั้งเสนอแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมให้หน่วยงานท้องถิ่น คือ เทศบาลนครเชียงรายที่รับผิดชอบในการดำเนินการอนุญาตก่อสร้างและวางกรอบข้อบังคับเทศบัญญัติท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเชียงราย

ผลการศึกษา

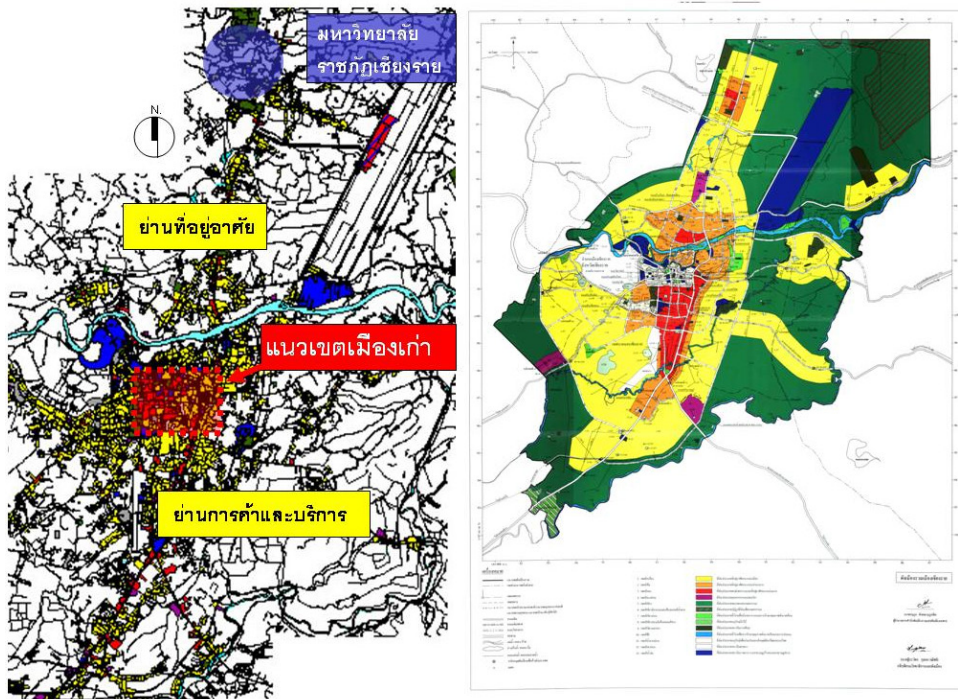
รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของเมืองเชียงราย แบ่งตามประเภทที่อยู่อาศัย, ประเภทอาคารพาณิชย์, ประเภทอาคารราชการและประเภทศาสนสถานในเขตเมืองเก่า ได้ศึกษาสำรวจและเก็บข้อมูลสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าของเรือนพื้นถิ่นภาคเหนือในเขตเมืองเชียงรายพบว่า กลุ่มอาคารบ้านเรือนประเภทที่พักอาศัยมีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมขาดการดูแลรักษา ส่วนอาคารประเภทอาคารราชการและประเภทศาสนสถาน ยังคงรูปแบบลักษณะภายนอกสถาปัตยกรรมแบบล้านนาและแบบโคโลเนียลผสมผสาน อาคารที่พักอาศัยเรือนพื้นถิ่นมีคติความเชื่อที่เกี่ยวกับการปลูกเรือนแต่ดั้งเดิม ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมไม้และการกำหนดทิศทางของตัวเรือนและองค์ประกอบเรือน เพื่อความเป็นสิริมงคลของผู้อยู่อาศัย ส่วนการจัดพื้นที่ภายในเรือนก็มีการคำนึงถึงคติความเชื่อดั้งเดิมด้วย เช่น ตำแหน่งของห้องนอนพ่อแม่ควรอยู่ด้านทิศตะวันออกโดยมีห้องนอนลูกอยู่ด้านทิศตะวันตก ซึ่งทุกคนจะหันหัวนอนไปทางหิ้งพระ คือทิศตะวันออก หรือทิศใต้ของเรือนเสมอ จากคติความเชื่อที่มีอยู่ในทุก ๆ จุดของเรือนพื้นถิ่นภาคเหนือทำให้แต่ละส่วนของเรือนมีความหมายและสร้างสำนึกในถิ่นที่ของตัวมันเองได้อย่างลงตัว และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น

รูปภาพที่ 3 สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ และเรือนพักอาศัยเก่าในเขตเมืองที่เหลืออยู่ไม่มาก
(ที่มา : ภาพบน : วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2540, 15)

มรดกทางสถาปัตยกรรมของเมือง เชียงราย ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของ เมืองเชียงราย แม้ว่าผังเมืองรวมเชียงราย ได้ประกาศเป็นกฎกระทรวงบังคับ เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม ปี พ.ศ. 2530 จนมาถึงการบังคับใช้ ผังเมืองรวมเชียงราย ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2556 แต่การใช้ประโยชน์ที่ดิน กลับเพิ่ม มากขึ้น โดยเฉพาะประเภทพาณิชยกรรมและที่ อยู่อาศัย ที่เกาะกลุ่มตามเส้นทางคมนาคมสาย หลักและสายรองของเมือง โดยเฉพาะชุมชนจาก ย่านการค้าเก่า บริเวณโดยรอบตลาดสดเทศบาล ถนนอุตรกิจและถนนธนาลัย ขยายตัวไปตาม

ถนนพหลโยธิน จนถึงทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 เนื่องจากการขยายถนนเป็นขนาด 6 ช่องทางจราจร การใช้ประโยชน์ที่ดินเปลี่ยนแปลงจาก ที่พักอาศัยเป็นพาณิชยกรรมประเภทห้างสรรพ สินค้า แหล่งธุรกิจการค้าและบริการ อีกทั้งการ ควบคุมตามผังเมืองรวม ที่กำหนดให้เขตเมือง เก่าเป็นสีน้ำตาลอ่อน ประเภทการใช้ประโยชน์ ที่ดินอนุรักษ์ เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลป วัฒนธรรมไทย โดยควบคุมการก่อสร้างประเภท อาคารสูง และอุตสาหกรรมทุกประเภท แต่ไม่ได้ ระบุมาตรการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม และสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมเดิมให้คงอยู่

รูปภาพที่ 4 การขยายตัวของเมืองเชียงราย จากการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบแนวเขตเมืองเก่า และการบังคับใช้ผังเมืองรวมเชียงราย ปี พ.ศ. 2550 - 2556 (ที่มา : ภาพด้านขวา : กรมโยธาธิการและผังเมือง)

การอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเขตเมืองเชียงราย โดยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Nature Environment) และสภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ (Build Environment) ตามแนวคิดภูมิทัศน์เมือง ของ เควิน ลินช์ (Kevin Lynch : 1977) เพื่อสร้างแผนที่จินตภาพในการรับรู้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชน ได้ดังนี้

1.ทางสัญจรของเมืองเชียงราย (Paths) ได้แก่ ถนนโดยรอบในเขตเมืองเก่า เช่น ถนนธนาสัย ถนนสิงห์ไคล ถนนประสพสุข ถนนบรรพปราการ และถนนสันโค้งน้อย

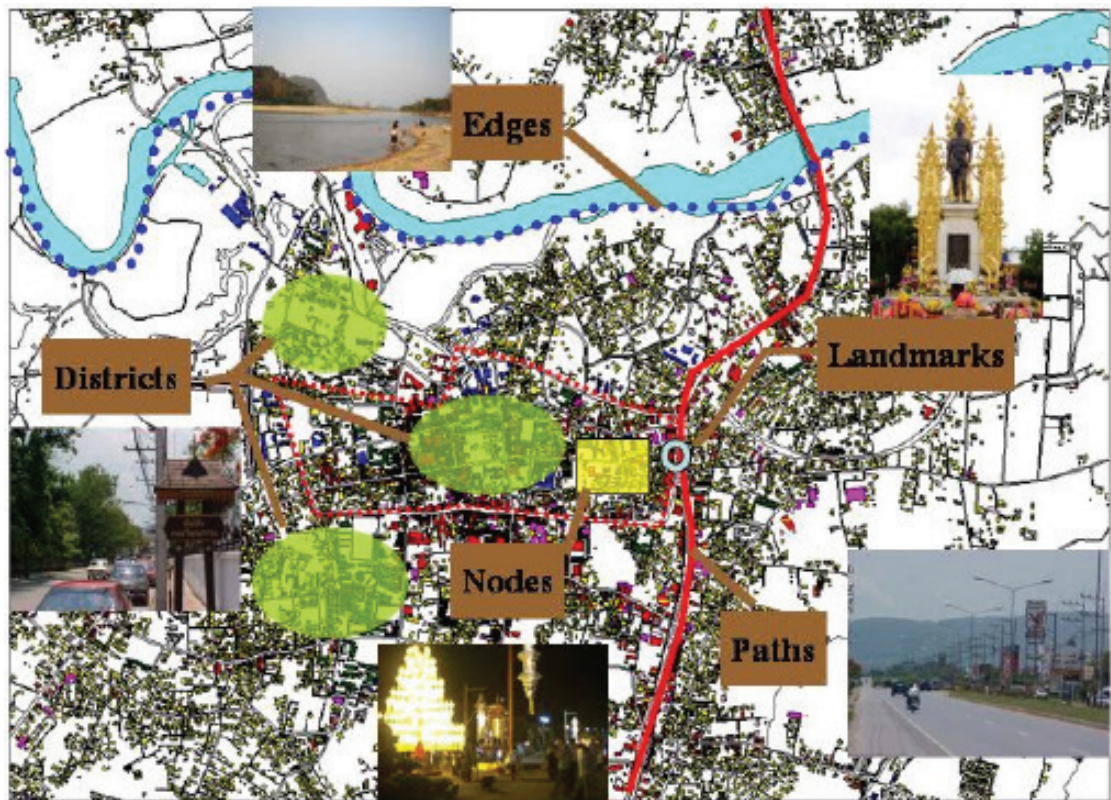
2.ขอบเขตของเมืองเชียงราย (Edges)

ได้แก่ แนวสองฝั่งของแม่น้ำกกที่ไหลผ่านกลางใจเมือง ที่มีภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม

3.ย่าน (Districts) ของเมืองเชียงราย ได้แก่ ชุมชนดั้งเดิม คือ ชุมชนรอบตลาดเทศบาล ชุมชนสันโค้งน้อย และชุมชนดอยทอง

4.จุดศูนย์รวมของเมืองเชียงราย (Nodes) คือ สวนตุงและโคม แหล่งกิจกรรมของชุมชนในสวนสาธารณะเวลากลางวัน และในทุกคืนวันเสาร์เป็นถนนคนเดินกาเด็ยงฮายรำลึก

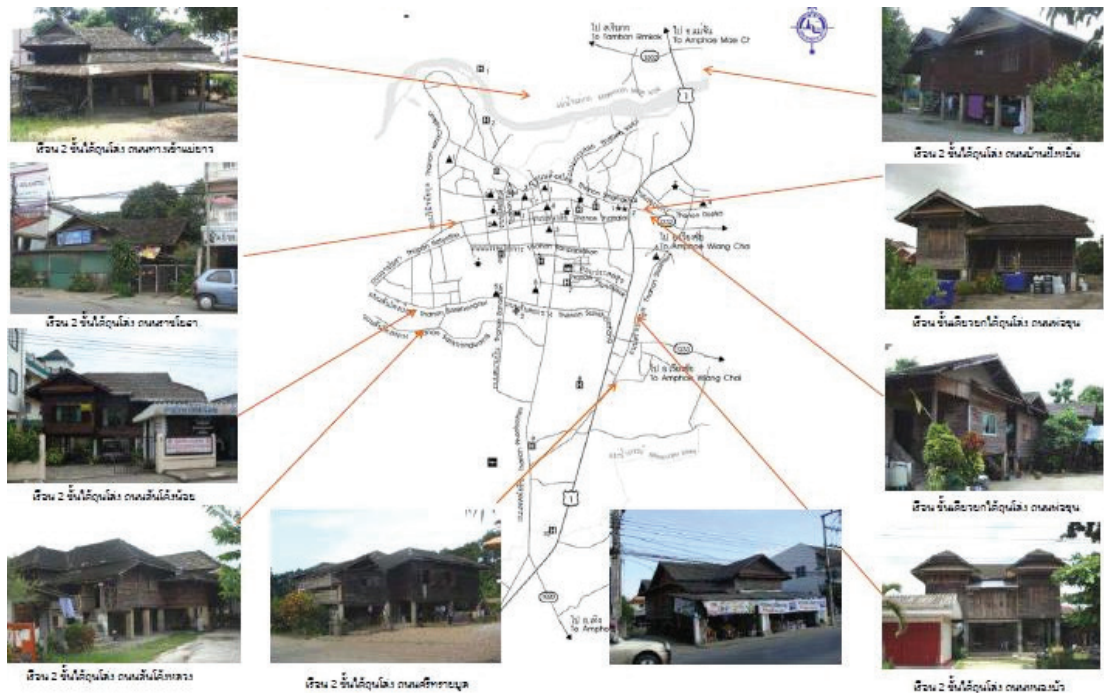
5.จุดสังเกตของเมืองเชียงราย (Landmarks) คือ อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช บริเวณห้าแยกทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 โดยเป็นจุดหมายตาที่พบเห็นได้ง่ายและเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางจิตใจของคนเชียงราย

รูปภาพที่ 5 การสร้างแผนที่วัฒนธรรมชุมชนเมืองเชียงราย เพื่ออนุรักษ์สภาพภูมิทัศน์เมือง

การสำรวจมรดกทางสถาปัตยกรรม พื้นถิ่นของเมืองเชียงราย ประเภทที่อยู่อาศัย ปรากฏไม่มากนักที่มีลักษณะเดิมเป็นอาคารไม้ทรงล้านนา จำนวน 3-4 หลัง บางส่วนถูกรื้อทำลาย และต่อเติมใหม่ รูปแบบอาคารพักอาศัยแบบชั้นเดียว ยกพื้นใต้ถุนสูง บางหลังเป็นอาคารแฝด และระเบียงที่มีหลังคาต่อถึงกัน หรือมีระเบียงยื่นออกนอกตัวอาคารทั้งด้านหน้าและด้านหลัง พบในเขตที่อยู่อาศัยหนาแน่นรอบเมือง เช่น บริเวณสันโค้งน้อย, ถนนศรีทรายมูล

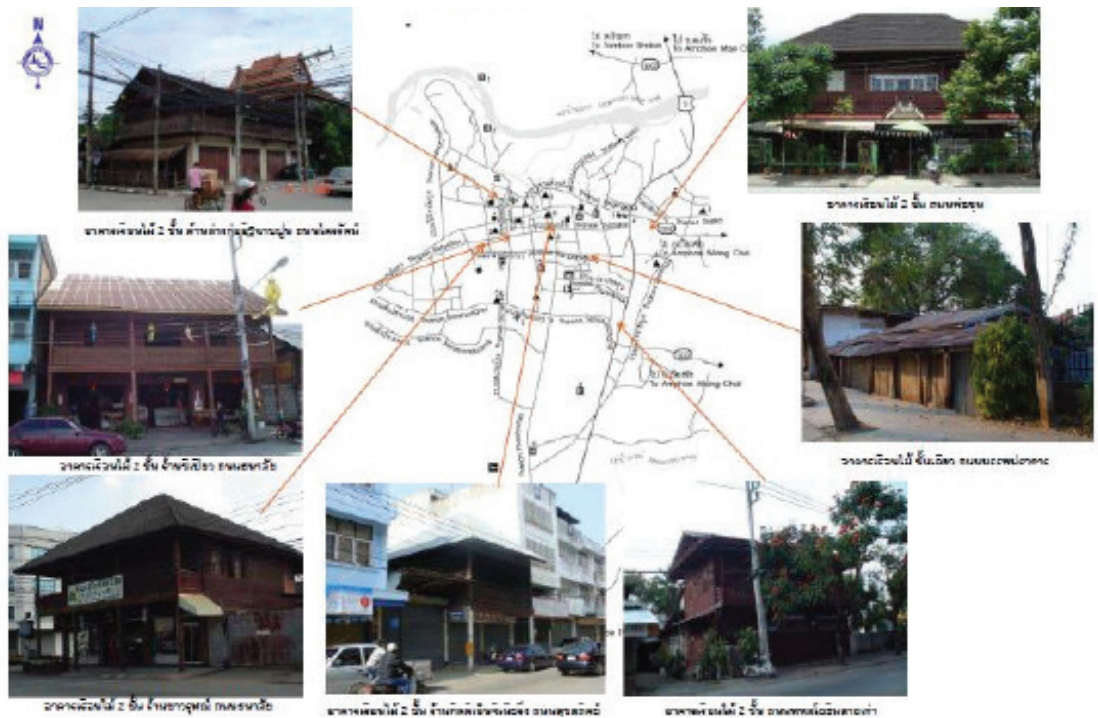
และถนนราชโยธา อาคารส่วนใหญ่ที่คงสภาพอยู่ได้เนื่องจากเจ้าของไม่มั่งคั่งประมาณในการรื้อและสร้างขึ้นใหม่ จึงยังคงอยู่เพื่อรอเวลาทุบทำลาย หรือเจ้าของอาคารต้องการต่อเติมดัดแปลง เนื่องจากเดิมทรุดโทรมมากทั้งภายในภายนอกเช่น หลังคา และบันได ที่เป็นโครงสร้างไม้ และบางหลังการก่ออิฐกันใต้ถุนอาคาร เป็นพื้นที่ห้องเก็บของ ทำให้ลดความสวยงามของสภาพอาคารพื้นถิ่นลง

รูปภาพที่ 6 ที่ตั้งและรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประเภทที่อยู่อาศัย

รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของเมือง เชียงราย ตามประเภทเรือนไม้ 2 ชั้น ปรากฏใน อาคารพาณิชย์ บริเวณย่านการค้า ถนนหน้าลาย ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ จำนวน 2 -3 หลัง ที่มีใน สภาพเดิม ในเขตเมืองเก่า ส่วนอาคารประเภท อาคารราชการและประเภทศาสนสถานในเขต เมืองเก่า ยังคงมีสภาพที่สมบูรณ์ เนื่องจากมีงบประมาณจากภาครัฐ โดยเฉพาะอาคารศาสนาได้รับการบูรณะให้อยู่ในสภาพเดิมส่วนใหญ่ เช่น อาคารที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงราย, ศาลากลาง

จังหวัดหลังเก่า, บ้านพักจวนผู้ว่าฯ, โรงเรียน เชียงรายวิทยาคม, โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม, โรงเรียนบ้านสันโค้ง ส่วนอาคารประเภทศาสนสถาน คือ วัดพระแก้ว, วัดพระสิงห์, วัดกลาง เวียง, วัดเจ็ดยอด, โบสถ์คริสต์จักรเวียงเชียงราย นอกจากนี้ยังปรากฏอาคารในรูปแบบ สถาปัตยกรรมตะวันตกแบบโคโลเนียล คือ โรงพยาบาลโอเวอร์บรุค และบ้านพักแพทย์โรงพยาบาลโอเวอร์บรุค , บ้านพักพนักงานยาสูบ และบ้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม

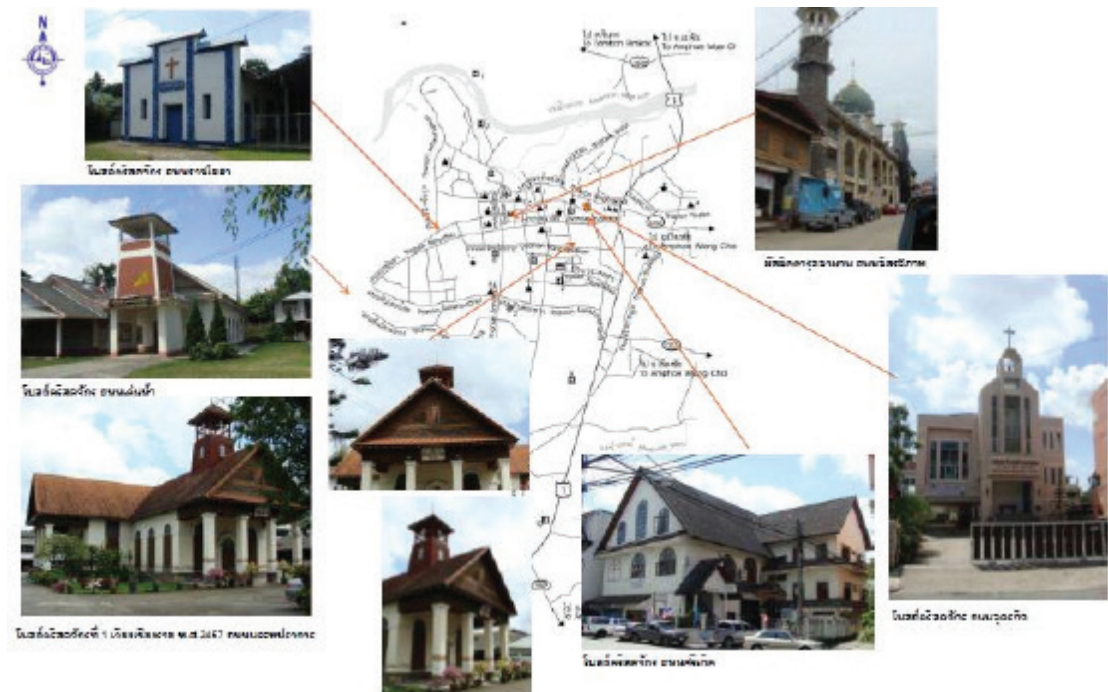
รูปภาพที่ 7 ที่ตั้งและรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประเภทอาคารพาณิชย์

รูปภาพที่ 8 ที่ตั้งและรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประเภทอาคารศาสนสถาน

รูปภาพที่ 9 ที่ตั้งและรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประเภทอาคารราชการ

รูปภาพที่ 10 ที่ตั้งและรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบโคโลเนียล

การสร้างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยให้เข้ากับบริบทของเมือง เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงราย โดยส่งเสริมให้หน่วยงานท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการอนุญาตก่อสร้างอาคารในเขตเมืองเก่า และวางกรอบข้อบังคับตามเทศบัญญัติท้องถิ่น สำหรับการบังคับใช้เป็นข้อกำหนดเพื่อการออกแบบและก่อสร้างอาคารทุกประเภทให้เหมาะสม โดยมีกฎหมายที่รองรับจากผังเมืองรวมเชียงราย ปี พ.ศ. 2550 - 2556 ที่กำหนดให้เขตเมืองเก่าเป็นสีน้ำตาลอ่อน ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และเทศบัญญัตินครเชียงราย ในปี พ.ศ. 2550 แต่เดิมที่กำหนดลักษณะแบบรูปทรง ระยะเวลา และบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดในเขตวงเมือง เพื่อมิให้ขัดบังโบราณสถานและทัศนียภาพทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมือง ตามข้อกำหนดให้มีรูปแบบอาคารแบบล้านนาไทย หรือพื้นเมืองภาคเหนือ โดยกำหนดรูปทรงหลังคาจั่ว หรือเป็นรูปทรงที่มีส่วนประกอบตกแต่งตามแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เช่น กาแล จ่อง (ไม้แกะสลักประดับบนยอดหลังคา) หรือ ลวดลายตกแต่งชายคาหน้ามุข อย่างใดอย่างหนึ่ง และกำหนดห้ามมิให้ก่อสร้างอาคารที่มีความสูงเกิน 4 ชั้น (12 เมตร) ส่วนภายในเขตโบราณสถานห้ามก่อสร้างอาคารสูงเกิน 1 ชั้น (6 เมตร) ทั้งนี้การออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต้นแบบ เพื่อการสร้างรูปแบบภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

ของเมืองเชียงราย ตามข้อบังคับเทศบัญญัติยังไม่มีผลการบังคับใช้อย่างจริงจัง เนื่องจากเจ้าหน้าที่ปล่อยปละละเลยให้เกิดอาคารรูปทรงสมัยใหม่ หรือ ความสูงของอาคารยังเกินข้อกำหนด ให้ดำเนินการอนุญาตก่อสร้างอาคารได้ ส่วนอาคารที่ทรงคุณค่าในเขตเมืองเก่า อยู่นอกเหนือข้อบังคับตามเทศบัญญัติและยังไม่มีมาตรการในข้อบัญญัติที่จะอนุรักษ์ โดยการห้ามทุบทำลาย รื้อ และดัดแปลงรูปทรง ระบุแต่เพียงควบคุมเฉพาะการต่อเติมความสูงที่กำหนดเท่านั้น รวมทั้งอาคารราชการและศาสนสถานไม่ควบคุมบังคับใช้ตามข้อบัญญัตินี้

แนวทางการออกแบบลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต้นแบบ ควรมีรูปแบบตัวอย่างสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม ให้ครอบคลุมขนาดรูปทรง สัดส่วน การกำหนดสี และวัสดุ รวมทั้งกำหนดรูปทรงหลังคา และช่องแสง ให้มีรูปแบบอาคารแบบล้านนาไทย หรือพื้นเมืองภาคเหนือเป็นตัวอย่างให้เจ้าของ หรือ ผู้ประกอบการได้เลือกรูปแบบให้สถาปนิกออกแบบเขียนแบบตามข้อกำหนดก่อนการยื่นดำเนินการอนุญาตก่อสร้างอาคารในเขตเมืองเก่า จากข้อมูลการศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และจากการสัมภาษณ์สถาปนิกผู้เชี่ยวชาญทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นล้านนา จำนวน 20 คน เพื่อสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมต้นแบบ 6 รูปแบบตามเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมประเภทต่างๆ เพื่อนำเสนอต่อเทศบาลนครเชียงรายใช้เป็นแนวทางตามเทศบัญญัติท้องถิ่น เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับรายการประกอบแบบสถาปัตยกรรมเชียงราย สำหรับผู้ประสงค์จะก่อสร้างอาคารได้

พิจารณารูปแบบทางเลือก ในการปรับปรุงทรงอาคารตามความต้องการพื้นที่ใช้สอย ก่อนการยื่นแบบ
เสนอต่อเทศบาลนครเชียงราย เพื่อขออนุญาตปลูกสร้างอาคารในเขตเมืองเก่าที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ และ
เข้ากับบริบทสภาพแวดล้อมของเมืองเชียงราย

ภาพที่ 1

ใช้หลังคาทรงปั้นหยาแบบจั่ว และซ้อนชั้น มีมุขหลังคาชั้นหน้า
มีจั่วอง ค้ำยันเอ็นหลังคาชั้นกลาง ตกแต่งผนังด้วยไม้
มีมุขทางเข้าชั้นเดียว

ภาพที่ 2

ใช้หลังคาทรงปั้นหยาแบบจั่ว มีจั่วอง ค้ำยัน
มีหลังคาชั้นกลาง ผนังทาสี
มีมุขทางเข้ายกสูงทรงปั้นหยาแบบจั่ว

ภาพที่ 3

ใช้หลังคาทรงปั้นหยา ไม่มีหลังคาชั้นกลาง
ผนังทาสี มีมุขทางเข้ายกสูงทรงปั้นหยา

ภาพที่ 4

ใช้หลังคาทรงจั่ว มีหลังคาชั้นกลาง
ตกแต่งผนังด้วยไม้

ภาพที่ 5

ใช้หลังคาทรงจั่ว ซ้อนชั้น มีจั่วอง มีหลังคาชั้นกลาง
ตกแต่งผนังด้วยไม้

ภาพที่ 6

ใช้หลังคาทรงจั่ว มีหลังคาชั้นกลาง
มีมุขทางเข้ายกสูงทรงจั่ว ตกแต่งผนังด้วยไม้

รูปภาพที่ 11 รูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต้นแบบ ประเภทอาคารพักอาศัย

รูปภาพที่ 12 รูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต้นแบบ ประเภทอาคารสาธารณะ

รูปภาพที่ 13 รูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต้นแบบ ประเภทอาคารราชการ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาและสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ล้านนาของชุมชนเมืองเชียงราย เพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน และลดผลกระทบต่อนิเวศวิทยาทางสภาพแวดล้อมในเขตเมืองเก่าเชียงราย โดยให้สถาปนิกผู้เชี่ยวชาญทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นล้านนา จำนวน 20 คน สร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมต้นแบบ 6 รูปแบบใน 3 ประเภทอาคาร คือ รูปแบบอาคารประเภทที่พักอาศัย, รูปแบบอาคารประเภทพาณิชย์กรรม และรูปแบบอาคารประเภทราชการ ตามเอกลักษณ์เฉพาะล้านนาเชียงรายประเภทต่างๆ เพื่อนำเสนอต่อเทศบาลนครเชียงรายใช้เป็นแนวทางตามเทศบัญญัติท้องถิ่น เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับรายการประกอบแบบสถาปัตยกรรมเชียงรายสำหรับผู้ประสงค์จะก่อสร้างอาคารได้พิจารณา รูปแบบทางเลือก ในการปรับปรุงทรงอาคารตามความต้องการพื้นที่ใช้สอย ก่อนการยื่นแบบเสนอต่อเทศบาลนครเชียงราย เพื่อขออนุญาตปลูกสร้างอาคารในเขตเมืองเก่าที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ทั้งนี้การออกแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการสรรค์สร้างควรเคารพต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่นั้นๆ ตั้งแต่องค์ประกอบทางกายภาพจนถึงที่ว่างและคติสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม เชื่อมโยงของบริบททางสังคมวิทยาของชุมชนล้านนาที่มีต่อสถาปัตยกรรมเพื่อสร้างความชัดเจนของวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญ ที่คำนึงถึงประชาชนในเมืองเป็นหลัก ทั้งนี้การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทาง

วัฒนธรรมของชุมชน โดยการวางแผนระบบการอนุรักษ์เมือง ประกอบด้วย การศึกษาพื้นที่ตามกระบวนการวิเคราะห์สภาพภูมิทัศน์เมือง การค้นหาความสำคัญของพื้นที่ที่มีต่อชุมชนและการศึกษาคุณค่าของพื้นที่เพื่อแปลความหมายแสดงให้สังคมรับรู้ การกำหนดขอบเขตพื้นที่สงวนรักษาและพื้นที่พัฒนา และการกำหนดกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พื้นที่ ส่วนการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมือง โดยการออกแบบที่คำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่และยั่งยืน เคารพสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของสังคม

รูปแบบการสถาปัตยกรรมที่ตอบรับกับสภาพภูมิประเทศ และสภาพทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงสุนทรียภาพและประโยชน์ใช้สอย ควรคำนึงถึงความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมชุมชน และเพิ่มมูลค่าของของเมืองเก่าทางประวัติศาสตร์ด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างการรับรู้ การร่วมคิดร่วมทำ เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน และรักษาวิถีชีวิตของชุมชนเมืองให้คงอยู่อย่างยั่งยืนและระมัดระวังผลกระทบทางสภาพแวดล้อม เช่น การการออกแบบสถาปัตยกรรมหรือ สิ่งปลูกสร้างที่อาจก่อให้เกิดมลพิษในพื้นที่อนุรักษ์ โดยพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาเมืองตามสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างสรรค์ รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมือง ให้เป็นเจ้าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และหน่วยงานของรัฐและท้องถิ่นมีส่วนในการใช้งบประมาณเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชน

ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับการอนุรักษ์เมือง และปกป้องรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมใน เขตเมืองเก่าเชียงรายทั้งนี้การอนุรักษ์ภูมิทัศน์ วัฒนธรรมของชุมชน โดยการรักษาคุณค่า และ ให้ความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้คงอยู่ อย่างยั่งยืน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติและลักษณะทางวัฒนธรรมของ สังคมในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ คำนึงถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่นั้น ทำให้สภาพภูมิ ทัศน์วัฒนธรรมได้รับการอนุรักษ์และส่งเสริมให้ เมืองเกิดคุณค่าทางสุนทรียภาพเมือง และ สร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ท้องถิ่น เพื่อให้เมืองนั้น ๆ มีเสน่ห์ และสร้าง ลักษณะเฉพาะตัวของเมืองที่น่าดึงดูดใจ ดังนั้น การสร้างแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์สภาพ แวดล้อมของเชียงรายใน 4 แนวทาง ดังนี้

1. ควรรวบรวมฐานข้อมูลทางภูมิทัศน์ วัฒนธรรมในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และ สร้างแผนที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมในเครือข่ายสังคม ทัวทั้งจังหวัดเชียงราย และประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้ผู้คนในท้องถิ่นเกิดจิตสำนึกในคุณค่าของ มรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมือง

2. ควรดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานท้อง ถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อควบคุม ดูแล และสร้าง แนวทางตามมาตรการดูแลรักษามรดกทาง สถาปัตยกรรม และจัดสรรงบประมาณในการ

สร้างสรรค์สภาพภูมิทัศน์ให้สวยงามและเหมาะสม กับบริบทของเมือง

3. เร่งสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ภูมิ ทัศน์วัฒนธรรมให้กับชุมชน และเพิ่มมูลค่าของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน โดยให้ความสำคัญ กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมใน ชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของชุมชนให้เกิดรายได้ ที่มาจากนักท่องเที่ยว

4. สร้างความเป็นเจ้าของ โดยการมีส่วน ร่วมของผู้คนในชุมชน และจัดรูปแบบการศึกษา สำหรับประชาชนตามแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ให้ เกิดการอนุรักษ์และหวงแหนคุณค่าทางมรดก สถาปัตยกรรม และรักษาสภาพแวดล้อมทางภูมิ ทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเชียงราย

เอกสารอ้างอิง

กฤษ เพิ่มทันจิตร์. (2536). **ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเมือง.**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีเอทีพี พลับปลิงชิง. กฎกระทรวงฉบับที่ 124 พ.ศ. 2550. (2550).

ผังเมืองรวมเชียงราย. กรุงเทพฯ : กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย.

เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อุษาคเนย์.

ต้นข้าว ปาณินท์. (2553). **คนและความคิดทางสถาปัตยกรรม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สมมติ.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2547). **30 ชาติในเชียงราย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. (2540). **การอนุรักษ์**

- สถาปัตยกรรมและชุมชน : เอกสาร
ประกอบการสัมมนาทาง
วิชาการ เนื่องในวาระครบรอบสถาปนา
80 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ภาค
วิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2525). **โบราณคดีไทยใน
ทศวรรษที่ผ่านมา**. กรุงเทพฯ : เมือง
โบราณ.
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
(2529). **อนุสรณ์การสมโภชเมือง
เชียงใหม่ 725 ปี**.
เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เชียงใหม่สหกิจ.
- สันติชาติ ชัยภมรฤทธิ์. (2553). **การพัฒนาดน
ธนาลัย ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมในเมืองเชียงใหม่**.คณะ
สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา และ บริษัท SJA3D.
(2545). **โครงการฟื้นฟูเอกลักษณ์
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
ล้านนาจังหวัดเชียงราย**.รายงานฉบับ
สมบูรณ์ เสนอต่อเทศบาลนครเชียงราย.
- อรศิริ ปาณินท์. (2543). **ปัญญาสร้างสรรค์ใน
เรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์**.คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์.
(2521). **เรือนล้านนาไทยและประเพณี
การปลูกเรือน**.
กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- Gordon Cullen. (1961). **The Concise
town scape**. New York : Van Nos
trand Reinhold.
- Haber, W. (1995). **Concept Origin and
Meaning of Landscape**. New York
: UNESCO.
- Kevin Lynch. (1977). **The image of the
city**. Cambridge : The MIT Press.
- Williams, S.H. (1954). **Urban Aesthetics**.
Town Planning Review 25 : 95 – 113.